

ພຣະຣາຊວິຈິຕຣປຣົກຖານ

ชี้แจง
ภาวะ **ผู้นำ**
คัมภีร์นักบริหาร
ตำนานนักปกครอง

โดย

พระราชวิจิตรปฏิภาณ

(เจ้าคุณพิพิธ แห่ง วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร)

ปี่ไฉ่ ภาวะผู้นำ
คัมภีร์นักบริหาร คำนานนักปกครอง

โดย : พระราชวิจิตรปฏิภาณ
ISBN : 978-616-268-070-0
พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กันยายน ๒๕๕๕
บรรณาธิการบริหาร : ไพยนต์ กาสี
ปก/รูปเล่ม : สุกัญญา ศรีสงคราม
ภาพประกอบ : เทิดเกียรติ ปลุกปาน้อย
พิสูจน์อักษร : มานิตย์ กองษา

ราคา 90 บาท

ศิลปกรรมรูปเล่มโดย

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สำนักพิมพ์ แอล ซี พี เดกคิมิบุญ

๑๐๕/๓๕-๓๖ ซอยประชาอุทิศ ๔๕ ถนนประชาอุทิศ

แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ ๑๐๑๓๐

ลิขสิทธิ์ และจัดพิมพ์โดย

บริษัท สำนักพิมพ์เลื่องเชื่อง เพียรเพื่อพุทธศาสน์ จำกัด

๑๐๕/๓๕-๓๖ ซอยประชาอุทิศ ๔๕ ถนนประชาอุทิศ แขวงบางมด

เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ ๑๐๑๓๐ โทรศัพท์. ๐๒-๘๓๓๐-๘๖๖๗

จัดจำหน่ายโดย

สำนักพิมพ์เลื่องเชื่อง เพียรเพื่อพุทธศาสน์

๑๐๕/๓๕ ซอยประชาอุทิศ ๔๕ ถนนประชาอุทิศ

แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ ๑๐๑๓๐

โทรศัพท์ ๐๒-๘๓๓๐-๘๖๖๗, ๐๒-๘๓๓๐-๘๖๘๑, ๐๒-๘๓๓๐-๘๓๒๒๗,

๐๒-๘๓๓๐-๘๓๒๓๘, ๐๒-๒๒๒๑-๑๐๕๖๐, ๐๒-๒๒๒๑-๔๔๓๖๖

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์เลื่องเชื่อง ๒๒๓ ถนนปทุมเมือง กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

ค ำ น ำ

สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง เพียรเพื่อพุทธศาสนา เป็นสำนักพิมพ์หนังสือ พระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ อยู่คู่กับคณะสงฆ์ไทยตลอดมา พิมพ์ทั้งหนังสือ วิชาการ ทศนวิจารณ์ โดยพระมหาเถระในยุคก่อนเก่ามอบความไว้วางใจ ตกทอดจิตวิญญาณมาถึงลูกหลานในปัจจุบัน กล่าวไว้ในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ไม่มีพระเถระรูปใดไม่รู้จักสำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง เพียรเพื่อพุทธศาสนา แม้ตัวอาตมาเองก็เช่นเดียวกัน

นอกจากรู้จักสำนักพิมพ์นี้แล้ว ยังมีความผูกพันกับผู้บริหารในยุค ปัจจุบัน จนสามารถเรียกใช้ ดักเตือน แนะนำ บังคับ แต่ไม่ถึงกับบัญชา ทั้งยังมอบหมายให้พิมพ์หนังสือหลายสิบเล่ม โดยที่มีข้อตกลงว่า “ถ้าคนซื้อ เขาอยากได้แต่มีเงินไม่พอ ก็ขอให้ขายเท่าที่เขาพอมีเงิน” เราจึงคบหาสมาคม กันได้จนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ นี้ ทางสำนักพิมพ์อยากพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับภาวะ ผู้นำ คุณวิสุทธิ จงพิพัฒน์ยิ่ง จึงมอบหมายให้ อาจารย์ไพยนต์ กาสี ไปพบเพื่อนำเสนอแนวคิดงานหนังสือที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม ศาสนา ประเทศชาติ

เมื่อได้รับโจทย์นี้ อาตมาก็นึกว่าจะเขียนอย่างไร พอดีนึกได้ว่ามี โยมผู้หนึ่งท่านหนึ่งเก็บข้อเขียนของอาตมาที่เขียนบทความคำสอนอาตมา ในหนังสือพิมพ์และเก็บหนังสือเกือบทุกเล่มของอาตมา จึงได้ขอให้โยม ท่านนี้ซึ่งเป็นอดีตครูได้ช่วยรวบรวมบทความที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำในทุกกรณี โดยขอให้ทำต้นฉบับเรียงลำดับความสำคัญให้ด้วย แล้วก็เป็ผลสำเร็จดัง ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งต้องขออนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง

อาตมาโชคดีที่เมื่อตอนเป็นเด็กวัดตั้งแต่อายุ ๕ ขวบได้อยู่กับ เจ้าอาวาส ได้สัมผัสกับพระทุกรูปแบบ นับตั้งแต่นักปราชญ์ หมอศุ หมอผี

ซึกูก เจ้าชู้ นักมวย นักร้อง นักเทศน์ ขี้นา มือปืน นักเลง เสือ สิงห์ กระทั่ง แรต
รวมทั้งนักวิชาการ พอมาอยู่วัดสุทัศน์เทพวรารามก็ได้เป็นรองประธาน
สามเณร เป็นประธานสามเณร พอบวชพระได้ปีเดียวก็มาดำรงตำแหน่ง
เลขานุการรองเจ้าคณะภาค ๔ เป็นเลขานุการเจ้าคณะภาค ๔ เป็นเลขานุการ
เจ้าอาวาส ฯลฯ ประสบการณ์จากเด็กจบจนโตขึ้น ส่งผลให้สามารถ
สืบทอดกิจการพระพุทธศาสนาได้ลุล่วงตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ
จนสามารถเผยแผ่หน้าในจอโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์

ในขณะที่ดำรงตำแหน่งต่างๆ ก็พยายามค้นคว้า “ภาวะผู้นำ” ของ
บุคคลหลากหลายอาชีพ เพื่อนำมาปรับใช้กับหน้าที่การงานของตัวเอง
ผิดบ้าง ถูกบ้าง จนในที่สุดก็มาค้นพบ “ภาวะผู้นำของสมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า” โดยตั้งประเด็นเดียวคือ “ภาวะผู้นำของพระพุทธเจ้า” แล้วก็
พบความจริงว่าพระองค์มีภาวะผู้นำที่สุคของโลก จึงเริ่มบรรยายและเขียน
บทความออกมาหลายสิบหน้า ให้สอดคล้องกับองค์กรและบรรยากาศของ
บ้านเมือง

หนังสือเล่มนี้ เป็นผลเกิดจากการอ่านพระไตรปิฎกในประเด็นเดียว
คือ “ภาวะผู้นำของพระพุทธเจ้า” โดยผนวกกับสภาพการณ์ในชีวิตและ
งานที่ผ่านมา ซึ่งท่านผู้อ่านต้องทำใจ

อาจจะหมั่นไส้

อาจจะไม่สบายใจ

อาจจะอยากฮั้วกแตก

อาจจะอยากโยนหนังสือทิ้ง

อย่างไรก็แล้วแต่ นี่คือนิสัยของอาตมาที่แท้จริง ซึ่งท่านจะได้สัมผัส
ในหนังสือเล่มนี้

(พระราชวิจิตรปฏิภาณ)

วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร

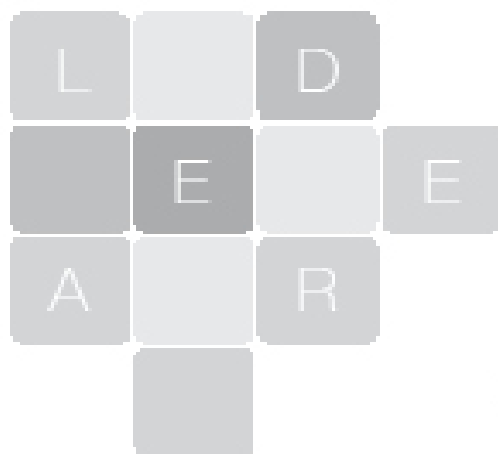
สารบัญ

- ๙ • สุตยอตผู้เสียสละ
- ๓๗ • แต่ผู้นำ
- ๓๒ • ผู้นำ
- ๓๔ • ภาวะผู้นำ
- ๓๖ • นักปกครอง
- ๓๘ • อำนาจ
- ๔๐ • ความกล้าหาญ
- ๔๓ • ผู้แนบ ผู้นำ
- ๔๕ • ๗ ระวัง ๓๓ ตั้งมั่น
- ๕๑ • แต่...ผู้นำ
- ๕๓ • คุณธรรมของนักบริหาร
- ๕๕ • นักมวย กับ นักการเมือง
- ๕๙ • มาฆบูชา – สภาพระอรหันต์
- ๖๑ • สภาพระอรหันต์ – ขยันประชุม
- ๖๒ • สภาพระอรหันต์ – พุ่มเทให้กับงาน
- ๖๓ • สภาพระอรหันต์ - ไม่หลงสังขาร ไม่สะสมบริวาร
- ๖๔ • สภาพระอรหันต์ – สอบทานจิต

- ๖๕ • สภาพระอรหันต์ – ไม่ปากร้าย
- ๖๖ • สภาพระอรหันต์ – ไม่ทำลายมิตร
- ๖๗ • สภาพระอรหันต์ – ยึดมั่นในพุทธจริยาและพุทธภาษิต
- ๖๘ • สภาพระอรหันต์ - ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อชาวโลก
- ๖๙ • มนุษย์อัปลักขณ
- ๗๒ • โกงกิน
- ๗๔ • สันดานที่ต้องแก้ไข นิสัยที่ควรปลูกฝัง
- ๗๘ • จุดพลาดของนักการเมือง
- ๘๐ • บ้าอำนาจ
- ๘๔ • ล้างบาง ล้างบาป
- ๘๕ • การแต่งตั้งที่บริด ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ
- ๘๓ • หายนะเพราะอาย...ยอมตายเพราะกลัวขายชีหน้า
- ๘๗ • วันหนึ่งข้างหน้า ถ้าคิดย้อนหลัง จะอุทานว่า....
“เราทำไปได้อย่างไร ?”
- ๑๐๓ • ป-า-ก
- ๑๐๔ • โอมมหาเสน่ห์
- ๑๐๖ • วันก่อน กับ วันนี้
- ๑๓๐ • ผู้นำเสียใจเพราะผู้ใหญ่อำเอียง
- ๑๓๔ • ผู้นำ กับ จริยธรรม
- ๑๒๒ • คุณสมบัติผู้นำที่ดี รัฐมนตรีที่มีความสามารถ
- ๑๒๔ • โอมเพียง

- ๑๒๕ • คำนานักบริหาร คำนานักการเมือง
- ๑๒๙ • แบบสำรวจคุณธรรมนักการเมือง
- ๑๓๓ • นักการเมืองที่ดีต้องมีคุณธรรมอย่างไร
- ๑๓๗ • สมเด็จพระสันตปาปาสมเด็จพระสันตปาปา
กับแนวคิดบริหารด้านจักรพรรดินิยม
- ๑๔๐ • สมเด็จพระสันตปาปาสมเด็จพระสันตปาปา
ผู้ทำลายจักรพรรดินิยมสู่ธรรมนิยม
- ๑๔๓ • ธรรมนูญในการบริหารยุค – ศักดิ์
- ๑๔๗ • ธรรมนูญตามแนวพระพุทธศาสนา
“สังคัลลสูตร” (ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี)
- ๑๕๕ • ทำอย่างไรให้เข้าถึง
- ๑๖๖ • แต่...ข้าราชการพลเรือน
- ๑๗๕ • ภาพยนตร์ระบอบประชาธิปไตย
สำหรับประชาชนสัมพันธ์และประชาชนผู้ทุจริต
- ๑๘๐ • คนไม่มีแผ่นดินจะเดิน
คนเพลิดเพลิดในมนุษย์และเทวโลก

สุดยอดผู้เสียสละ (มหากปิณฑชาดก)

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสสอน...“ภาวะผู้นำ”...
และ...“คุณธรรมของผู้นำ” ทั้งนี้ เพื่อผู้ประสงค์จะสร้างภาวะผู้นำจะได้
ยึดเป็นแม่แบบ ทำตามแม่บท ให้ปรากฏในตัวเอง...

ภาวะผู้นำและคุณธรรมของผู้นำนั้น มิใช่ศึกษาและเรียนรู้ได้
จากมนุษย์เท่านั้น แม้แต่สัตว์พระองค์สอนว่าสามารถศึกษาเรียนรู้ได้
ถึงบางครั้งสัตว์จะพูดไม่ได้ แต่ก็แสดงภาวะผู้นำได้ พระองค์จึง
ตรัสเล่าเรื่องราวของพระองค์ เรียกว่าชาดก ใน “มหากปิณฑก”
(มหากะปิณฑก) คือ เรื่องราวของพญาวานร ดังนี้...

ในอดีตกาลนานมาแล้ว ครั้นนั้นพระราชาแห่งราชวงศ์พรหมทัต
เสวยสมบัติในกรุงพาราณสี คราครั้งนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เสวยพระชาติเกิดเป็นพญาวานรมีบริวารจำนวนมาก พญาวานรนี้มี
กำลังมากเท่ากับช้างห้าเชือก มีความแคล่วคล่อง อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์
ซึ่งมีต้นมะม่วงมีผลใหญ่ หอมหวานขึ้นอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

พญาวานรได้สั่งสอนลูกน้องว่า... “พวกท่านจงคอยคุต้นมะม่วงที่
กิ่งยืงไปในแม่น้ำ อย่าให้มีลูกมะม่วงหลงตา ถ้าหากมะม่วงตกในแม่น้ำ
จะมีภัยมาสู่ฝูงวานรอย่างแน่นอน”....

และแล้วก็พลาดจนได้ เมื่อมะม่วงผลหนึ่งหลงตา สุกแล้วร่วงลงไป
ในแม่น้ำอันไหลอย่างรวดเร็ว

...“ตายละวะเรา”... วานรตัวที่เห็นอุทาน แล้วรีบกลับไปบอก
พญาวานร

ชาวประมงกลุ่มหนึ่งดักอวนเพื่อจับปลาอยู่ใต้กระแสน้ำ เมื่อถึง
เวลาอวนก็พบว่ามะม่วงผลนั้นติดอวน

“โอ ! มะม่วงอะไรผลใหญ่ขนาดนี้ สีสดดั่งทองคำน่ากินจังเลย”...
ชาวประมงผู้หนึ่งกล่าวขึ้นด้วยความตื่นเต้น

“ข้าว่าพวกเราย่ากินเลย ของพิเศษอย่างนี้ ควรนำไปถวาย
พระราชาเถิด เราจะได้รับปูนบำเหน็จความดีความชอบ อีกหน่อยก็
คงมีมะม่วงลอยมาติดอวนอีกอย่างแน่นอน” เพื่อนของเขาแสดงความ
ความคิดเห็น

ในที่สุดจึงตกลงใจนำมะม่วงผลนี้ถวายพระราชา

“ไหนลองเล่าให้ฟังซิว่าพวกเจ้าไปได้มะม่วงผลนี้มาแต่ไหน ซึ่งเรา
ไม่เคยเห็นมาก่อน มะม่วงอะไรกันหนอ ผลถึงใหญ่ สีสดดั่งทองคำ
มีกลิ่นหอมน่ากิน” พระราชาตรัส

ชาวประมงจึงได้กราบทูลถึงสถานที่ที่พวกเขาพบมะม่วงผลนี้ให้
พระราชาทรงทราบทุกประการ พระราชาตรัสชื่นชมแล้วพระราชทาน
รางวัลแก่พวกชาวประมง

เมื่อพวกชาวประมงกราบบังคมทูลลากลับไปแล้ว พระราชารับสั่ง
ให้ตามพวกพรานป่าผู้เชี่ยวชาญ รับสั่งถามถึงมะม่วงว่ามีพิษอย่างไร
หรือไม่

เมื่อพรานป่ากราบบังคมทูลว่าน่าจะเป็นผลมะม่วงที่ลอยมาจาก
เชิงป่าหิมพานต์ พระราชาจึงทรงใช้ฤทธาประจักษ์พระองค์ผ่านผลมะม่วง
แจกให้พระชายา และพระสนมลองชิม ทันทิที่สัมผัสรสมะม่วงก็เกิด
รสหอมอร่อยช้านเป็นที่ติดอกติดใจ

“โอ..! โฉนมะม่วงผลนี้จึงอร่อยวิเศษสุดเห็นปานนี้เล่า เราไม่เคย
สัมผัสรสมาก่อนเลย”...พระราชอาทาน

ครั้นเมื่อติดใจในรสมะม่วง พระราชาสั่งให้เกณฑ์พรานป่าผู้ชำนาญ
ทาง รับสั่งให้จัดหาเรือพร้อมอาวุธและธนู แล้วพระองค์จึงประทับเรือ
พายสวนกระแสแม่น้ำสู่ป่าหิมพานต์อันเป็นที่ตั้งแห่งป่ามะม่วงพันธุ์

“เฮ้...พวกเราดูช้างหน้านั้น มีกองเรือจำนวนมากแล่นสวน
กระแสน้ำตรงมายังป่ามะม่วงของเราแล้ว เห็นมีมนุษย์เต็มลำเรือเลย”
วานรตัวหนึ่งอยู่บนยอดไม้ตะโกนบอกวานรที่อยู่บนพื้นดิน

“สงสัยเสียแล้ว ท่านพญาวานรได้พูดไว้ว่าอย่าให้มะม่วงตกน้ำ
ภัยใหญ่จะมาถึงเรา ชะรอยว่าพวกมนุษย์คงเก็บได้แล้วประสงค์จะรู้แหล่ง
จึงพากันมา คำพูดของพญาวานรไม่มีดื้อเสียเลย” วานรอีกตัวหนึ่งรำพัน

จากนั้น วานรจึงพากันส่งข่าวแก่กันและกัน เกิดความโกลาหล
ขึ้นแล้วในป่ามะม่วง ซึ่งแต่ก่อนแต่ไรมา วานรอยู่ด้วยกันอย่างผาสุก

พระราชาเสด็จถึงแล้ว รับสั่งจัดตั้งกองเรือ แล้วกระจายกำลัง
ออกรายล้อมป่ามะม่วงซึ่งเป็นที่อยู่ของฝูงวานร รับสั่งให้เตรียมอาวุธ
และธนู ลูกศร เพื่อฆ่าวานรให้หมดสิ้น ทั้งนี้พระองค์จะได้ยึดสวนป่า
มะม่วงอันแสนโอชะ สำหรับพระองค์แล้วประทับในที่ที่ทหารจัดให้
เสวยพระกระยาหาร และผลมะม่วงด้วยความสุขพระราชหฤทัย

...“คินนี้ กองทหารค่อยโอบล้อมทุกด้าน ไล่วานรให้จนมุมที่ฝั่ง
แม่น้ำ แล้วยิงฆ่าทุกตัวอย่าให้เหลือ”... หัวหน้าทหารเรือสั่งการทหาร
และนายธนูอย่างเยียบขาด

“อย่าลืมนะ ฆ่าถึงทุกตัวอย่าให้เหลือ ป่ามะม่วงจะได้เป็นของ
พระราชาของเรา” นายทหารคนเดิมย้ำหน้าที่ “อ้อ ! รอเวลาเที่ยงคืน
พระจันทร์ตรงศีรษะก็จะดีมาก”

ฝูงวานรทั้งหลายตกอยู่ในความประหวั่นพรั่นพรึง ถูกวงล้อมของ
ทหารและพรานขมังธนูโอบล้อมตั้งค่าย วานรทุกตัวมีรู้ว่าชะตาชีวิตของ
ตนเองจะเป็นอย่างไร

ขณะนั้นหัวหน้าวานรอีกกลุ่มหนึ่ง แต่เดิมมีความริษยาวานร
พระโพธิสัตว์ แต่บัดนี้ไม่รู้จะแก้สถานการณ์อย่างไร จึงเข้าไปหาวานร
พระโพธิสัตว์แล้วพูดว่า...

ที่ท่านผู้หาญกล้า	ท่านพญาพานรินทร์
คราวนี้เห็นชีวิต	จะสิ้นแท้แน่นักหนา
ทหาร พรานธนู	ล้อมเราอยู่รอบหนา
เตรียมยิงถึงพวกข้า	และพวกท่านให้บรรลัย
น้องนี้จนปัญญา	ที่จะหาทางแก้ไข
ที่ข้าปัญญาไว	ช่วยเราให้พ้นภัยเกิด

พญาวานรได้รับการขอร้องจากหัวหน้าวานรชื่อจนา จึงรำพึงออก
มาว่า...

โอเอ๋ย...ฝูงวานร	ต้องม้วยมรณกันครานี้
หากข้าไม่ปราณี	คงเห็นที่จะต้องตาย
เราจะกระโดดข้าม	ซึ่งแม่น้ำกระแสนาย
เถาวัลย์พันรอบกาย	ผูกต้นไม้ใดศกกลับมา
สะพานขนวานร	พันลูกศรทุกทิศา
ซิงกลั้วมัวชักช้า	องค์ราชาม่าพวกเรา

พญาวานรได้ตัดสินใจทำตามทีคิด ใช้ขาหลังเหยียบยอดมะม่วง
 ต้นที่ใกล้แม่น้ำ กระโดดข้ามแม่น้ำอันกว้างใหญ่ หาเถาวัลย์มาผูกต่อกัน
 แล้วผูกกับกอไผ่ ปลายเถาวัลย์ข้างหนึ่งผูกรอบเอว กะประมาณว่ายาว
 พอกับความกว้างของแม่น้ำ เถาวัลย์ที่ผูกเอวจะได้คลไคลสายออกผูกยอด
 มะม่วง ครั้นเสร็จแล้ว เหยียบยอดกอไผ่ โผนตัวเข้าหายอดมะม่วงทันที
 แต่การคำนวณผิดนิดเดียว เถาวัลย์ยาวไม่พอ แต่พอมือพญาวานร
 จับถึงมะม่วง ก็สิ้นสุดความยาวของเถาวัลย์ พญาวานรจึงบอกให้วานร
 ทั้งหมดเหยียบหลังของตนแล้วรีบข้ามไป วานรแต่ละตัวทำความเคารพ
 พญาวานร แล้วเหยียบหลังวิ่งข้ามแม่น้ำอย่างเกรงใจแต่ร้อนรน เมื่อวานร
 ทั้งหลายข้ามฝั่งแล้ว วานรขี้อิจฉารอยู่เป็นตัวสุดท้าย เห็นเป็นโอกาสที่
 จะฆ่าพญาวานร เพื่อตนเองจะได้เป็นหัวหน้าฝูงวานรทั้งปวง และด้วย
 ฐนิสัยความเสียสละของพญาวานรว่าถึงอย่างไรก็ไม่มียวันปล่อยเถาวัลย์
 เป็นแน่ จึงสบถออกมาว่า...

ชะช้า...ไ้หน้ไฟ	ทำอวดโก้เสียสละ
เป็นที่ของกูละ	ขอชนะมึงสักที
กระต๊อบไ้ด้กตาน	ให้ถึงคลานกลายเป็นผี
มึงตายวายชีวิ	บารมีกูใหญ่โต
มึงอยู่กูไม่ใหญ่	มึงตายไปกูได้โก้
ไ้่นุงถึงสิงหน้าไฟ	ตายคาไซ่ห้วงเถาวัลย์

เมื่อสบถดังนี้แล้ว วานรขี้อิจฉาเหยียบยอดต้นมะม่วง แล้วทิ้งตัว
 ลงบนร่างของพญาวานรในส่วนแห่งกลางสันหลัง เมื่ออุกวานรผู้มีร่างใหญ่
 กระโดดเหยียบกระแทกกลางสันหลัง กระดูกหลังของพญาวานร

เคลื่อนออก เกิดทุกขเวทนาอย่างยิ่ง วานรซี้จฉาเดินขย่มน้ำหนักตัว
เพิ่มความเจ็บปวดทุกข์ทรมานแก่พญาวานรพระโพธิสัตว์เป็นอย่างยิ่ง
แต่ด้วยใจตั้งมั่นจึงอดปลายกิ่งมะม่วงอย่างมั่นคง เพราะเกรงว่าวานร
ตัวสุดท้ายจะไปไม่ถึงฝั่งแม่น้ำ ร่างของพญาวานรล้มทาด้วยความเจ็บปวด
สุดชีวิต

เหตุการณ์ตั้งแต่ต้นมิได้คลาดไปจากสายพระเนตรของพระราชา
และบรรดาขุนทหารพราณธนูทั้งหลาย ทุกคนเฝ้ามองความเสียสละของ
พญาวานรด้วยความอัศจรรย์ใจ

“โอ...! เป็นไปได้อย่างไรที่วานรตัวนี้กระทำได้เช่นนี้ เสียสละได้
เช่นนี้” พระราชาทรงอุทานออกมาดัง ๆ

ขุนทหารพราณธนูมีความอัศจรรย์ใจ มิได้ต่างไปจากพระราชาของ
พวกเขาเลย วานรซี้จฉาผ่านพ้นแม่น้ำไปเพราะอาศัยเหยียบร่างของ
พญาวานร แต่ภาพของแสงจันทร์สะท้อนแม่น้ำเบื้องล่าง ร่างของพญาวานร
มีเถาว์ลย์ผูกเอาจมูกจับกิ่งมะม่วง ช่างเป็นภาพทั้งประทับใจและสลดใจ

“อะไรกัน ! แม้แต่สัตว์ก็มีทั้งที่เสียสละ และซี้จฉาด้วยหรือนี่”
พระราชาทรงเปล่งอุทานออกมาดัง ๆ

ครั้นรุ่งเช้า พระราชารับสั่งให้น้ำเรือไปเทียบตรงกับร่างของ
พญาวานร ผูกแครงแล้วรับเอาร่างของพญาวานรลงมา พระองค์จึงทรง
ทราบว่พญาวานรมีร่างกายบอบช้ำ ไม่สามารถขยับเขยื้อนได้เลย
ทรงเสียพระทัยยิ่ง อีกทั้งเกิดความรักในพญาวานรดั่งบิดามารดารักบุตร
ทรงรับสั่งให้น้ำนำมาพรมร่างกาย แล้วให้น้ำร่างของพญาวานรขึ้นเรือ
พระที่นั่งของพระองค์เพื่อเดินทางกลับพระนคร

บรรดาขุนทหารพราณธนู ต่างพากันเร่งเก็บผลมะม่วงอันมีรสโอชา
บรรทุกลงในเรือ ครั้นเสร็จแล้ว ขบวนเรือของพระราชาจึงเคลื่อนออก